

**ПРИДНІПРОВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
НАН УКРАЇНИ І МОН УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

БУЛАТ ЄВГЕНІЯ АНАТОЛІВНА

УДК 347.779:001.83(4+477)(043.5)

**ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ РЕЗУЛЬТАТІВ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОСТІР**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук**

Київ-2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Придніпровському науковому центрі Національної академії наук України і Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант:

доктор юридичних наук, професор
академік НАПрН України
ОРЛЮК Олена Павлівна,
Науково-дослідний інститут
інтелектуальної власності
НАПрН України,
директор.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
ГРИНЯК Андрій Богданович,
Науково-дослідний інститут приватного
права і підприємництва ім. акад. Ф.Г. Бурчака
НАПрН України, завідувач відділу проблем
договірному права (м. Київ);

доктор юридичних наук, доцент
СІМСОН Ольга Едуардівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, професор кафедри
цивільного права № 2 (м. Харків);

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
ХАРИТОНОВА Олена Іванівна,
Національний університет «Одеська
юридична академія», завідувач кафедри
інтелектуальної власності та корпоративного
права (м. Одеса).

Захист відбудеться 14 березня 2018 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.06 при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 202.

Із дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розіслано «8» лютого 2018 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

І. А. Діковська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Динамічний розвиток світової економіки базується на інноваційних процесах. Події, які сьогодні відбуваються в суспільстві, обумовлені значною мірою стрімким інноваційним розвитком, що охоплює майже усі сфери суспільних відносин. Зарубіжний досвід у вигляді даних інноваційного табло (Innovation Union Scoreboard – IUS), що представляє систему показників науково-технічної та інноваційної діяльності і на основі якого розраховується зведений індекс інновацій (SII-Summary Innovation Index) для кожної європейської країни, свідчить про те, що Україна має статус "інноватор, що формується". Загалом же значення зведеного індексу інновацій для України є вдвічі меншим за середнє по країнах Європейського Союзу. Це свідчить про те, що нагальним питанням у сфері інтелектуальної власності залишається удосконалення правової охорони об'єктів інтелектуальної власності та комерціалізація результатів інтелектуальної діяльності як невід'ємна складова інноваційного розвитку. Залишаючи без достатньої уваги аспект удосконалення правової охорони відповідних інтелектуальних інвестицій, фактично незахищеними є права творців таких об'єктів; держава несе збитки від неконтрольованого витоку цінної наукової і науково-технічної інформації за кордон, що відбивається на економіці й призводить до істотного зниження конкурентоздатності країни. Залишаються неврегульованими належним чином суспільні відносини з охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності і науково-творчі розробки. Поряд із цим недосконале законодавство у сфері інтелектуальної власності стосовно деяких об'єктів веде до перешкод надходження фінансування у науково-дослідну сферу, у зв'язку з чим майже п'ята частина наукового, інтелектуального потенціалу нашої країни змушена працювати за кордоном.

Разом із тим одним із вихідних завдань інноваційного розвитку України у сфері науково-дослідної діяльності є її інтеграція в Європейський дослідницький простір (ERA), чому сприяє активна співпраця з Європейським Союзом. 1 вересня 2017 року набула чинності Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що обумовило, серед інших, інтеграцію України до європейського економічного простору, посилення її інноваційної спрямованості, стрімкого інноваційного розвитку, підвищення рівня її конкурентоздатності. Одним з пріоритетних напрямів Угоди про асоціацію є наближення законодавства України до норм і стандартів Європейського Союзу, що зумовлює переоцінку досвіду і знань, пов'язаних з комерціалізацією інновацій на світовому рівні, та вимагає застосування нових підходів до врегулювання їх на законодавчому рівні. Адже науково-технічний потенціал є базою для глобалізації інноваційної сфери, і потребує належного правового врегулювання.

Відповідно, завданням, яке потребує нагального розв'язання, є необхідність залучення правового інструментарію, виробленого цивілістичною наукою, до удосконалення регулювання інноваційних процесів та інноваційного розвитку

відповідно до вироблених стандартів європейської політики у сфері розбудови інноваційного союзу, цифрової економіки та відкритої науки. На користь цьому слугують рамкові програми, за рахунок яких відбувається фінансування наукових досліджень та розробок європейських країн. Підтвердженням цьому виступає реалізація рамкової програми Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт-2020», до якої долучилася Україна, завдяки чому отримала можливість активно співпрацювати з ЄС в інноваційній сфері.

Зазначені вище напрями наукового, інноваційного розвитку України ставлять нові завдання перед вітчизняною цивілістичною наукою, що має забезпечити належний правовий інструментарій, спрямований на забезпечення сучасного і якісного рівня правової охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Рівня, який би відповідав європейським стандартам та забезпечував би поступовий і сталий розвиток України у всіх сферах, у тому числі – у сфері науково-технічної діяльності, та сприяв би досягненню стратегічних завдань, визначених керівництвом країни.

Теоретико-методологічною основою для розкриття поставлених на дослідження завдань та надання висновків стали праці представників юридичної науки, зокрема І.А. Безклубого, В.І. Борисової, Т.В. Боднар, В.М. Горобець, А.Б. Гриняка, В.І. Дирди, О.В. Дзери, А.І. Доркіна, О.С. Іоффе, Ф.К. Кліменко, Є.А. Кожині, О.В. Кохановської, Н.С. Кузнецової, В.А. Кутирева, В.В. Луця, Р.А. Майданика, І.Е. Маміюфи, Н.Неновськи, В.С. Нерсисянца, Ю.М. Оборотова, А.І. Овчіннікова, А.М. Павлова, А.В. Полякова, П.М. Рабіновича, Г. Радбруха, В.І. Рясенцева, В.І. Серебровського, О.Ф. Скакун, І.В. Спасибо-Фатеевої, Р.О. Стефанчука, О.Є. Харитонова, О.І. Харитонової, І.Я. Хейфець, В.О. Чехуна, Ю.С. Шемшученка, С.І. Шимон та інших.

У процесі визначення особливостей об'єктного та суб'єктного складу правовідносин у сфері інтелектуальної власності, особливостей правової охорони таких об'єктів були використані розробки вітчизняних та іноземних дослідників, зокрема Г.О. Андрощука, Ю.Л. Бошицького, О.Б. Бутнік-Сіверського, А.В. Доровських, М. Кикучі, П.П. Крайнева, Г.В. Ландика, Ю.М. Капіци, Н.М. Мироненко, О.П. Орлюк, С.А. Петренка, О.А. Підпригори, М.Ю. Потоцького, П. Самуельсона, О.Д. Святоцького, В.М. Селіванова, О.П. Сергеева, О.Е. Сімсон, Г.О. Ульянової, Д.М. Чибісова, В.Чолакова, Р.Б. Шишки та інших.

Водночас, не дивлячись на певну кількість наукових розробок, у тому числі на рівні докторських дисертаційних досліджень, присвячених окремим проблемам сфери інтелектуальної власності (Р.Б. Шишка, 2004 р., Г.О. Ульянова, 2015 р.), пов'язаних зі сферою інтелектуальної власності (А.О. Кодинець, 2016 р.), а також інноваційною діяльністю (О.Е. Сімсон, 2015 р.) або присвячених господарсько-правовим аспектам охорони й захисту прав інтелектуальної власності (І.Ф. Коваль, 2014 р., М.Ю. Потоцький, 2015 р.), проблематика, окреслена в даному дослідженні, на рівні теоретичних розробок не набула належного розкриття. Відповідно, необхідність удосконалення правової охорони

окремих результатів інтелектуальної діяльності (наукових відкриттів, раціоналізаторських пропозицій) та введення до режиму охорони нових об'єктів (бізнес-методів), які у сукупності впливають на інноваційний, технологічний розвиток України, а також враховуючи інтеграційні процеси у розвиткові суспільно-правових відносин, які складаються у сфері інтелектуальної власності, та входження України в Європейський дослідницький простір, й обумовили в цілому актуальність даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематики Придніпровського наукового центру НАН України і МОН України в рамках державних бюджетних тем згідно Постанови кабінету міністрів України № 942 від 7 вересня 2011 р. «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року» в частині «Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави» та постанови Президії НАН України від 20.12.2013р. № 179 «Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки» в частині пріоритетних комплексних міждисциплінарних досліджень – 3.4.2.17. Правова охорона інтелектуальної власності: № III-01-11 «Розроблення методичних засад розвитку регіональної інфраструктури інноваційної діяльності» (№ держреєстрації 0110U003850), № III-01-14 «Дослідження та розробка методів управління економічними ризиками при реалізації інноваційних проектів» (№ держреєстрації 0113U003992), в яких автор була виконавцем.

Мета і завдання дослідження. Метою наукового дослідження є розв'язання на основі підходів, вироблених цивілістичною наукою, проблем удосконалення правової охорони результатів інтелектуальної діяльності з метою їх комерціалізації та залучення до інноваційного процесу, з урахуванням інтеграції України в Європейський дослідницький простір, а також розробка теоретичних висновків і пропозицій, спрямованих на удосконалення національного законодавства у досліджуваній сфері.

Наведена мета зумовила постановку і вирішення наступних **завдань**:

– виявити суть правових процесів, що відбуваються у сфері інтелектуальної власності, шляхом встановлення взаємозв'язку між станом правової охорони інтелектуальної власності та базовими правовими цінностями, якими виступають законність, справедливість і правопорядок;

– дослідити вплив цивілістичної науки на правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, з урахуванням

євроінтеграційних процесів як фактору впливу на інноваційний розвиток та необхідність комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності;

- виявити правовий зв'язок між деякими рисами епохи постмодерну, які зумовлюють необхідність удосконалення сфери правової охорони інтелектуальної власності через залучення до неї окремих результатів інтелектуальної діяльності;

- визначити риси Європейського дослідницького простору в контексті застосування законодавства у сфері інтелектуальної власності;

- виокремити результати інтелектуальної діяльності, які отримуються у науковій та технологічній сферах, що впливають на інноваційний розвиток, визначити їх об'єктний склад, спільні риси та засади правового регулювання;

- виявити риси наукового відкриття як об'єкту права інтелектуальної власності та одночасно об'єкту інноваційних відносин;

- дослідити поняття і ознаки бізнес-методу як результату інтелектуальної діяльності, з можливістю його подальшої правової охорони;

- визначити фактори, що впливають на доцільність подальшої правової охорони раціоналізаторської пропозиції як результату інтелектуальної діяльності;

- встановити коло суб'єктів, які залучаються до створення та правової охорони окремих результатів інтелектуальної діяльності, а також інших учасників цього процесу;

- визначити подальші перспективи розвитку сфери інтелектуальної власності через призму досліджуваних об'єктів як складової інноваційного, технологічного процесу, у контексті імплементації європейських стандартів;

- розробити рекомендації щодо удосконалення правової охорони окремих результатів інтелектуальної діяльності, що обумовлюють інноваційний розвиток України.

Об'єктом дослідження є цивільно-правові відносини, які виникають у сфері удосконалення правової охорони результатів інтелектуальної діяльності, а також теоретичні проблеми удосконалення національного законодавства.

Предметом дослідження виступають правові норми вітчизняного й зарубіжного законодавства, що стосуються сфери інтелектуальної власності, та практика їх застосування, вітчизняні та зарубіжні наукові джерела, акти, що забезпечують формування та розвиток Європейського дослідницького простору.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених задач при проведенні дослідження використано комплекс загальнонаукового діалектичного методу та окремих теоретичних методів наукового пізнання, зокрема: історико-правовий – для розкриття генезису взаємодії діалектики і права, у тому числі права інтелектуальної власності як цивільно-правового інституту; діалектично-правових засад у встановленні правових цінностей,

існування яких зумовлює подальше ефективне функціонування і розвиток інтелектуальної власності (підрозділ 1.1); генезис інтеграційних процесів і їх вплив на чинне законодавство, зокрема у сфері інтелектуальної власності (пункт 1.1.1., підрозділ 1.2); розкриття генезису нормативно-правових засад результатів інтелектуальної діяльності – наукового відкриття, раціоналізаторської пропозиції і бізнес-методу, генезису розвитку правових засад промислової власності (пункти 1.3.1, 1.3.2, 1.3.3 підрозділу 3, підрозділ 2.1), порівняльно-правовий – для аналізу міжнародної практики правової охорони інтелектуальної власності, аналізу стану чинного законодавства у промисловій власності (підрозділ 2.2); метод аналізу – при визначенні найбільш придатного способу охорони об'єктів інтелектуальної власності (підрозділ 2.3), формально-правовий – для розкриття і уточнення понятійного апарату, тлумачення дефініцій стосовно окремих результатів інтелектуальної діяльності (підрозділи 3.1.-3.3); аксіологічний – при визначенні суб'єктів права на наукове відкриття, у якому виділені охороноздатні ознаки, раціоналізаторську пропозицію і бізнес-метод, права, які виникають на ці об'єкти (підрозділи 4.1.-4.4., пункти 4.4.1.-4.4.3); прогнозування – застосовувався при визначенні подальших перспектив розвитку чинного законодавства в контексті удосконалення правового регулювання цих об'єктів в умовах інтеграційних процесів (підрозділи 5.1, 5.2, пункт 5.2.1); моделювання – при розробці рекомендацій з удосконалення правового режиму окремих результатів інтелектуальної діяльності (підрозділ 5.3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим науковим дослідженням, в якому запропоновано розв'язання проблем удосконалення правової охорони результатів інтелектуальної діяльності, що отримуються у науковій та технологічній сферах, з метою їх комерціалізації та залучення до інноваційного процесу, з урахуванням інтеграції України в Європейський дослідницький простір, та сформульовано пропозиції щодо удосконалення національного законодавства у цій сфері. У дисертації сформульовано наступні нові науково-теоретичні висновки та практичні рекомендації, які виносяться на захист:

Вперше:

1. Обґрунтовано, що розвиток цивілістичної науки на сучасному етапі слід пов'язувати на користь розв'язання проблем міжгалузевого та міждисциплінарного характеру, з поступовим відходом від суто нормативістських підходів. Сфера інтелектуальної власності у цьому сенсі має сприйматися як вдалий об'єкт для застосування сучасного цивільно-правового інструментарію, при цьому вироблені за попередні часи підходи у частині правового регулювання результатів інтелектуальної, творчої діяльності потребують переосмислення й застосування нових знань, що обумовлено інноваційним шляхом розвитку держави та суспільних відносин у цілому.

2. На підставі історично-правового аналізу та із врахуванням положень теорії першомеж доведено, що стан правової охорони інтелектуальної власності має відповідати таким базовим правовим цінностям, як законність, справедливість і правопорядок, що характеризують еволюцію інтелектуальної власності. Визнано періодичність у прийнятті рішень, спрямованих на удосконалення правової охорони інтелектуальної власності, на кожному етапі розвитку цієї сфери.

3. Доведено, що епоха постмодерну є одночасно і передумовою, і сприятливим середовищем для удосконалення правової охорони деяких результатів інтелектуальної, творчої діяльності з метою забезпечення відповідним цивільно-правовим інструментарієм наукового, технологічного та інноваційного розвитку України. Підкреслено, що нині вишукуються нові способи і методи удосконалення правових механізмів охорони результатів інтелектуальної діяльності, поява яких обумовлена динамічним розвитком інформаційних технологій.

4. На сучасному етапі, обумовленому євроінтеграційним вектором розвитку та входженням України в Європейський дослідницький простір, пропонується удосконалення режиму правової охорони окремих результатів інтелектуальної діяльності, які отримуються у науковій та технологічній сферах та прямо впливають на інноваційний розвиток держави. Адже економічні переваги у найбільш високорозвинених країнах світу формуються саме за рахунок ефективної та дієвої правової охорони інтелектуальної власності.

5. Сформульовано положення про те, що наукове відкриття виступає одночасно і як об'єкт права інтелектуальної власності, і як об'єкт інноваційних відносин, оскільки воно може бути однією з вимог існування інноваційного продукту і брати участь у його формуванні.

6. Запропоновано у науковому відкритті як результаті інтелектуальної діяльності, що має теоретичну, експериментальну і прикладну частини, виявляти із прикладної частини охороноздатні ознаки технологічних рішень, які підлягають патентуванню.

7. Запропоновано визначення поняття «бізнес-методу», під яким розуміється спосіб організації управління матеріальними і нематеріальними об'єктами, який має технічний і комерційний результат, є корисним, новим і спрямований на задоволення потреб суспільства.

8. Пропонується впровадження способу охорони бізнес-методу, що полягає у виявленні з матеріалів кожної заявки охороноздатної частини, яка заявляється як «спосіб» і в установленому порядку проходить процедуру державної реєстрації.

9. Запропоновано спосіб охорони інтелектуальних інвестицій у вигляді раціоналізаторських пропозицій, який полягає у виявленні з матеріалів кожної заявки на раціоналізаторську пропозицію охороноздатної частини, що в установленому порядку надсилається до державної Установи для видачі охоронного документу. Для раціоналізаторських пропозицій, які

повною мірою не відповідають усім ознакам охороноздатності, запропоновано видавати свідоцтва на рівні юридичної особи.

Удосконалено:

1. Наукові підходи щодо об'єктного складу цивільних правовідносин у сфері інтелектуальної власності. Представлено авторську позицію щодо визначення окремих результатів інтелектуальної діяльності як об'єктів правової охорони, з виокремленням критеріїв охороноздатності стосовно таких об'єктів чи їх складових.

2. Наукові підходи щодо процедур правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності, а саме наукових відкриттів (через виявлення їх охороноздатної частини) та раціоналізаторських пропозицій (через виявлення охороноздатних ознак у матеріалах заявки) та доцільність запровадження механізму правової охорони бізнес-методів через виявлення охороноздатних рішень.

3. Висновок про суб'єктний склад носіїв бізнес-методу, що включає: фізичних осіб, творчою працею яких він встановлений; юридичних осіб, діяльність яких тісно пов'язана з пошуком нових бізнес-рішень; правонаступників.

4. Висновок про необхідність розробки та впровадження Методичних рекомендацій, якими буде регулюватися застосування механізму правової охорони до наукового відкриття, в якому виявлено охороноздатну частину, раціоналізаторської пропозиції і бізнес-методу.

Дістало подальшого розвитку:

1. Положення про циклічність розвитку правової охорони інтелектуальної власності й національного законодавства у цій сфері, становлення яких за роки незалежності нашої держави умовно можна поділити на чотири основних етапи. На кожному з цих етапів законодавча база у сфері інтелектуальної власності певною мірою коригувалася (повною мірою або частково) з метою її удосконалення і приведення у відповідність з наявним станом суспільних відносин та відповідними міжнародними стандартами.

2. Цивільно-правова характеристика суб'єктів інтелектуальної власності, зокрема пропонується вважати суб'єктом права на наукове відкриття юридичну особу, в якій воно створено, при виявленні із матеріалів заявки на нього охороноздатних ознак.

3. Положення про суб'єктивні права інтелектуальної власності на наукове відкриття, в якому виділено охороноздатну частину, що включають окрім відомих (таких як право авторства, право на визнання автором наукового відкриття тощо) також права, пов'язані з виділенням прикладної частини матеріалів заявки. Правова природа останніх обумовлюється суттю суб'єктивних прав інтелектуальної власності на винаходи і корисні моделі.

4. Висновок про те, що раціоналізаторська пропозиція має розглядатися як об'єкт інтелектуальних інвестицій, який в умовах інтеграційних процесів підлягає цивільно-правовому регулюванню.

Включення до визначення раціоналізаторської пропозиції організаційного рішення у будь-якій сфері її діяльності розширює сферу правового регулювання даного об'єкту права інтелектуальної власності та надає додаткові можливості щодо обрання способу його охорони на сучасному етапі.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження зумовлюється їх загальною спрямованістю на вдосконалення цивільно-правової охорони результатів інтелектуальної діяльності, з метою їх комерціалізації та залучення до інноваційного процесу, з урахуванням інтеграції України в Європейський дослідницький простір, в результаті чого дане дослідження здійснює істотний внесок у розвиток української цивільно-правової науки.

Матеріали дисертаційної роботи впроваджені і використовуються:

– *у науково-дослідній роботі*: при проведенні наукових досліджень стосовно удосконалення правової охорони наукових відкриттів, раціоналізаторських пропозицій та можливості запровадження правової охорони стосовно бізнес-методів (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у науково-дослідну роботу Придніпровського наукового центру Національної академії наук України і Міністерства освіти і науки України від 23 березня 2017 року);

– *у законотворчій діяльності*: у частині удосконалення механізму правової охорони деяких об'єктів інтелектуальної власності (довідка Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України про впровадження результатів дисертаційного дослідження від 19 травня 2017 року);

– *у навчально-методичній роботі*: при підготовці та викладанні навчальних дисциплін «Інтелектуальна власність», «Право інтелектуальної власності», в освітньому процесі студентів та слухачів, розробці навчально-методичних матеріалів, посібників, наукових публікацій, підготовці спеціальних курсів, які пов'язані з актуальними проблемами інтелектуальної власності (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчально-методичну роботу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 27 квітня 2017 року).

Особистий внесок здобувача. Результати і висновки дисертаційного дослідження отримані здобувачем особисто на базі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових, науково-практичних та нормативно-правових джерел. Внесок у публікації, виконані у співавторстві, відзначено у списку праць, опублікованих за темою дисертації. В опублікованих у співавторстві наукових працях особистим внеском здобувача є власні наукові розробки щодо: визначення охорони наукових відкриттів, формулювання чинників, які впливають на доцільність введення правової охорони наукових відкриттів, формулювання філософсько-правового контексту наукового відкриття; огляд розвитку питання інформаційних технологій і комп'ютерних програм.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення дисертації були оприлюднені на спільному засіданні кафедр інтелектуальної власності та цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України, а також на засіданні вченої ради Придніпровського наукового центру НАН України і МОН України. Отримані результати дослідження були оприлюднені і обговорювалися на наступних міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: Міжнародній конференції «Охорона прав інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі: політика, законодавство, практика»: Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні» (м. Київ, 15-16 червня 2011 р.); XV Міжнародній науково-практичній конференції «Захист прав інтелектуальної власності» (м. Алушта, 11-15 червня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного права», присвяченій 90-річчю з дня народження д.ю.н., професора В. П. Маслова (м. Харків, 16 березня 2012 р.); Шостих цивілістичних читаннях, присвячених пам'яті проф. О.А. Підпригори «Розвиток права інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства» (м. Київ, 22 березня 2012 р.); XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Захист прав інтелектуальної власності» (м. Алушта, 22-26 травня 2013 р.); Науково-практичній конференції «Проблеми цивільного права і процесу», присвяченій пам'яті проф. О.А. Пушкіна (м. Харків, 7 червня, 2014 р.); VIII Міжнародному бізнес-форумі «Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні» (м. Київ, 19 березня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу» (м. Херсон, 3-4 червня 2016 р.)

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження, його висновки відображені у 38 наукових публікаціях, зокрема у трьох монографіях, з яких одна у співавторстві (особисто 5,1 д.а.), одному навчальному посібнику у співавторстві (особисто 1,2 д.а.), шістнадцяти наукових статтях у фахових виданнях України, п'яти наукових статтях у наукових періодичних виданнях зарубіжних держав, п'яти наукових статтях в інших фахових виданнях України у співавторстві (особисто 5,1 д.а.), восьми публікаціях тез доповідей за матеріалами міжнародних наукових і науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, які поділяються на шістнадцять підрозділів і вісім пунктів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертаційної роботи становить 383 сторінки, з яких 331 сторінка основного тексту. Список використаних джерел налічує 312 найменувань і займає 32 сторінки, 3 додатки розташовані на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначені об'єкт і предмет, мета і завдання, методологія, сформульовані теоретичне та практичне значення основних наукових положень, наукова новизна, апробація отриманих результатів, вказані основні опубліковані роботи.

Розділ 1 «Методологічні та гносеологічні засади цивільно-правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності в умовах інноваційного розвитку України» складається із трьох підрозділів і чотирьох пунктів і присвячений аналізу розвитку інтелектуальної власності в контексті теоретико-правових та цивільно-правових підходів, визначенню взаємозв'язків між такими правовими поняттями як «наука», «інтелектуальна власність» тощо, історико-правовому аналізу правових засад розвитку окремих результатів інтелектуальної діяльності.

У підрозділі 1.1 *«Розвиток інтелектуальної власності у контексті теоретико-правових і цивільно-правових підходів»* визначено, що стан правової охорони інтелектуальної власності має відповідати таким базовим правовим цінностям (межам) як законність, справедливість і правопорядок. Саме ці правові цінності виступають мірою внутрішньої погодженості і рівноваги, надають зміст і завершеність системі правової охорони інтелектуальної власності. Законність, справедливість і правопорядок характеризують еволюцію інтелектуальної власності на кожному етапі її розвитку. Кожна правова цінність є точкою відліку наступного етапу розвитку як суспільства в цілому, так і інтелектуальної власності. Порушення правової рівноваги потребує удосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності, що зумовлено інтеграційними процесами у розвитку суспільно-правових відносин, які складаються у сфері інтелектуальної власності.

Підкреслено, що динамічний розвиток інноваційних відносин вимагає сьогодні створення нової науково-освітньої стратегії, яка простежується у застосуванні нових підходів до врегулювання основних питань у суспільстві; зокрема, перехід до нового мислення, пов'язаного з інтеграцією України в Європейський дослідницький простір (ERA), чому сприяє активна співпраця з Європейським Союзом.

У пункті 1.1.1 *«Гносеологія та методологія правового регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності»* відзначено, що розвиток цивілістичної науки на сучасному етапі слід пов'язувати з поступовим відходом від нормативістських підходів на користь розв'язання проблем міжгалузевого та міждисциплінарного характеру. Найбільш наочно у цьому сенсі виступає сфера інтелектуальної власності як вдалий об'єкт для застосування сучасного цивільно-правового інструментарію. Цьому всебічно сприяють й інтеграційні процеси, які охоплюють досліджувану сферу. Поява на сучасному етапі нових для українського законодавства у сфері інтелектуальної власності результатів інтелектуальної діяльності і, відповідно, належного ставлення до них

з боку суспільства потребують правового осмислення і обґрунтування, зумовлених вищезазначеними факторами.

Зміни, які сьогодні відбуваються в суспільстві, обумовлені значною мірою стрімким технологічним та інноваційним розвитком, що охоплює майже усі сфери суспільних відносин. Це потребує також удосконалення правової охорони інтелектуальної власності, зокрема шляхом забезпечення належних способів правової охорони окремих результатів інтелектуальної діяльності, які отримуються у науковій та технологічній сферах і впливають на інноваційний розвиток.

У підрозділі 1.2 «Інтелектуальна власність як один із головних чинників правової і економічної безпеки України» розглянуто інтелектуальну власність як соціальну і правову складову, завдяки якій забезпечується успішне функціонування інноваційної політики держави, визначаються її основні правові риси і напрями подальшого розвитку. На сучасному етапі розвитку інтеграційних процесів інтелектуальна власність стала найбільш вагомим і значущим капіталом людства. В усьому світі інтелектуальна власність є об'єктом цивільного обороту, попит на неї, у силу її вагомості значення і особливо її результатів для соціально-економічного розвитку будь-якого суспільства, невпинно зростає. Питання належної охорони і використання результатів інтелектуальної діяльності в сучасних умовах відіграють все важливішу роль у науковій, підприємницькій та іншій діяльності підприємств та установ нашої держави. Підкреслено, що серед інших, такі окремі результати інтелектуальної діяльності й інтелектуальні інвестиції, як наукове відкриття і раціоналізаторська пропозиція, сьогодні потребують удосконалення правової охорони. Адже економічні переваги у найбільш високорозвинених країнах світу формуються саме за рахунок ефективної і дієвої правової охорони інтелектуальної власності. Проведений аналіз на прикладі країн походження Нобелівських лауреатів свідчить про зростання їх кількості саме в таких країнах, де результати фундаментальних досліджень мають високий рівень правової охорони.

Підрозділ 1.3 «Історико-правові основи становлення окремих результатів інтелектуальної діяльності» складається з трьох пунктів і присвячено історико-правовому аналізу таких результатів інтелектуальної діяльності як наукове відкриття, раціоналізаторська пропозиція і бізнес-метод.

У пункті 1.3.1 «Історико-правовий аналіз охорони наукового відкриття» розглянуто генезу питання охорони наукового відкриття в Україні та зарубіжних країнах. Визначено, що інститут реєстрації наукових відкриттів за радянських часів представляв собою завершену конструкцію права, в якому виконувалися всі етапи визнання наукового відкриття, від подачі заявки на нього до Комітету у справах винаходів і відкриттів, проведення експертиз і до видачі диплому на відкриття. Накопичений науковий потенціал у вигляді зареєстрованих наукових відкриттів дозволяв державі залишатися серед світових лідерів у науці, техніці, медицині тощо. У зарубіжних країнах питання охорони наукових відкриттів отримало розвиток на конгресах Міжнародного літературного і художнього союзів з 1879-1898 років, де пропонувалось здійснювати реєстрацію відкриттів за

розшифровкою позначень ієрогліфів або письменності. Подальший розвиток охорони відкриттів пов'язаний з діяльністю Ліги Націй і ухваленням низки міжнародних нормативно-правових актів, присвячених розробці механізму виплати винагороди авторам відкриттів за їх створення. На Стокгольмській дипломатичній конференції з інтелектуальної власності, на якій в 1967 р. було прийнято рішення про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, у перелік об'єктів інтелектуальної власності, які підлягають правовій охороні, були включені також і наукові відкриття. 7 квітня 2010 року на Міжпарламентській Асамблеї держав – учасниць СНД було прийнято Модельний закон «Про охорону прав на наукові відкриття», у якому визначені поняття наукового відкриття, його пріоритет, проведення експертизи відкриття тощо. Не дивлячись на різні погляди щодо правової охорони наукового відкриття в світі, історико-правовий досвід охорони наукового відкриття у зарубіжних країнах свідчить про необхідність правового регулювання цього результату інтелектуальної діяльності і в Україні.

У пункті 1.3.2 «Історико-правові засади становлення раціоналізаторських пропозицій» визначено, що належного правового регулювання раціоналізаторська пропозиція як результат інтелектуальної діяльності набула у ХХ сторіччі. При цьому, основним нормативно-правовим актом, в якому врегульовано цивільно-правові відносини з набуття прав на раціоналізаторські пропозиції, є Цивільний кодекс України. Основні питання щодо врегулювання цивільно-правових відносин у досліджуваній сфері з набуття прав на раціоналізаторські пропозиції визначалися також Тимчасовим положенням про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні від 22.06.1994 р. (з подальшими змінами) та Методичними рекомендаціями про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію від 27.08.1995 р. При цьому необхідність удосконалення правової охорони раціоналізаторських пропозицій неодноразово висловлювалася протягом останнього десятиріччя, представниками як національної науки, так і виробничого сектору. Зокрема, на парламентських слуханнях з інтелектуальної власності у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти у Пропозиціях НААН України 14 жовтня 2015 року було запропоновано ухвалити спеціальний закон «Про раціоналізаторську діяльність». У ході дослідження відзначено, що у правовому полі зарубіжних країн, таких як Сполучені Штати Америки і Японія, раціоналізаторська пропозиція регулюється у межах договірних відносин, а також нормами національного законодавства.

У пункті 1.3.3 «Історико-правова характеристика бізнес-методів» проаналізовано світову практику правової охорони цього результату творчої, інтелектуальної діяльності. Перша реєстрація права на бізнес-метод була здійснена у Великобританії у 1778 році і стосувалася патенту на страхування осіб. Відзначено, що у Сполучених Штатах Америки, починаючи з 1790 року, були видані патенти на методи ведення бізнесу. Національні законодавства таких країн як Японія, Канада, Австралія та Індія для визнання бізнес-методу охороноздатним містять вимоги ознаки «практичної придатності», «фізичного аспекту», «технічної

задачі» до бізнес-методу. Національне законодавство Сполучених Штатів Америки містить вимогу «винахідницького рівня» для його охорони. Так, наприклад, за період з 1998-2009 рр. у Великобританії кількість патентів, виданих на бізнес-методи, склала 4672, у Німеччині – 4665. Робиться висновок, що висока актуальність питання правової охорони бізнес-методів зумовила необхідність визнання і удосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності у цій частині.

Розділ 2 «Гене́за правової охорони інтелектуальної власності» складається з трьох підрозділів і присвячений обґрунтуванню доцільності удосконалення правового регулювання окремих результатів інтелектуальної діяльності.

У підрозділі 2.1 «Правові засади розвитку промислової власності у системі права інтелектуальної власності» відзначені основні етапи правового становлення законодавства у сфері промислової власності. Визначено, що розвиток відносин у досліджуваній сфері бере свій початок з давніх часів. Аналіз питання становлення і розвитку законодавства у цій сфері свідчить про те, що країнами, в яких ефективно діяла система заохочення і преміювання тих, хто створював промислові вироби, і яка стала розповсюджуватися на інші країни, є Персія і Китай. Відзначено, що відлік розвитку винахідництва починається з країн Стародавньої Персії і Китаю, де у той час активно розвивалися мистецтва і ремесла. Подальший розвиток патентного законодавства пов'язаний з розвитком цивільно-правових відносин у різних країнах і з невеликими розбіжностями поділявся на періоди, пов'язані з видачою національних патентів на винаходи, а також періодом впливу на патентні відносини міжнародних охоронних документів і конвенцій, які сприяли такому розвитку.

Підкреслено, що динамічний розвиток науки, техніки і інновацій зумовив і стрімке зростання ролі винахідництва, появи різноманітних творчих технічних розробок і напрацювань, зумовлених задоволенням суспільних потреб. Вивчення мотивів винахідницької творчості добре корелюється з необхідністю залучення інвестицій у нові технології й інноваційні продукти.

Статистичні дані показують, що найбільша кількість заявок на винаходи (корисні моделі) відзначена у 2001 році. У подальші майже 15 років відзначений помірний спад кількості поданих заявок на зазначені об'єкти. Це зумовлює необхідність пошуку ефективних і дієвих підходів в рамках інтеграційних процесів до удосконалення чинного законодавства у цій сфері, з метою створення сприятливого правового режиму для авторів наукових розробок і інтеграції України в Європейський дослідницький простір.

У підрозділі 2.2 «Аналіз стану чинного законодавства щодо охорони об'єктів промислової власності в Україні» розглянуто процедуру правового регулювання таких об'єктів інтелектуальної власності як винаходи, корисні моделі і промислові зразки. Підкреслено, що розвиток інноваційних відносин добре корелюється зі зростанням патентної активності суб'єктів права. Відзначено, що патентна активність безпосередньо залежить не тільки від розвитку науки, але також від створення сприятливого інноваційного клімату для

її суб'єктів. Тісний взаємозв'язок, який існує між наукою і технікою, призводить до підвищення рівня технічної творчості, до збільшення кількості винаходів і корисних моделей. На сучасному етапі розвиток промислової власності пов'язаний з наукою, створені винаходи і корисні моделі стають здебільшого наслідком і результатом науки, наукових досліджень, результатом їх взаємодії з практичним європейським досвідом. Вдалий розвиток інноваційних відносин, пов'язаний зі зростанням кількості винаходів, потребує удосконалення їх правової охорони з метою їх комерціалізації та залучення до інноваційного процесу. В Україні, завдяки інтеграційним процесам, які сьогодні відбуваються, створюються умови, що сприяють розвиткові патентної активності, а також здійснюється вдосконалення правового регулювання відносин у сфері науково-технічної творчості.

Чітко побудована процедура цивільно-правового регулювання і визнання надісланих заявок об'єктами промислової власності дає можливість суб'єкту-заявникові отримати патент на результат своєї творчої діяльності з метою його подальшої комерціалізації. Оскільки найбільш розповсюдженою формою правової охорони об'єктів промислової власності сьогодні у світі є механізм патентування, на сучасному етапі розвитку інноваційних відносин постійно вишукуються нові способи і підходи до його удосконалення, у тому числі й стосовно окремих результатів інтелектуальної діяльності. Оскільки досвід патентування застосовується і в Україні, визначено доцільним удосконалити механізм правового регулювання об'єктів інтелектуальної власності через застосування правового інструментарію, властивого інституту патентування.

У підрозділі 2.3 «Правове регулювання відносин, пов'язаних з охороною окремих результатів інтелектуальної діяльності» визначені напрямки охорони інтелектуальної власності. На парламентських слуханнях з інтелектуальної власності у Комітеті Верховної Ради України було відзначено, що серед інших, залишаються неврегульованими суспільні відносини з охорони прав на окремі об'єкти інтелектуальної власності, такі як, зокрема, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, комп'ютерні програми, тощо. Відзначено, що за даними фахівців, Україна посіла лише 76 місце з 144 країн світу в Індексі глобальної конкурентоспроможності, який щорічно складається Всесвітнім економічним форумом. Обрана країною інноваційна модель розвитку вимагає сьогодні рішучих дій щодо виявлення, оформлення і належної правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, інтелектуальних інвестицій, розробки такої уніфікованої законодавчої бази у цій сфері, яка б дозволила зберегти накопичений за роки незалежності країни науковий потенціал і забезпечити охорону прав творців об'єктів інтелектуальної власності.

Робиться висновок, що при визначенні способів і форм правового режиму промислових об'єктів інтелектуальної власності особливу практичну і комерційну цінність представляють ті її об'єкти, які слугують для задоволення практичних потреб ринку товарів і послуг. У таких об'єктів і результатів інтелектуальної діяльності їх природно-технічна сутність і зміст є ширшими, ніж визначене

законодавчо для них поняття ознак охороноздатності, встановлення яких є прерогативою законодавчого врегулювання. Так, винахід є інтегральним поняттям у сенсі його природно-технічного розуміння, у той час як патентоздатний винахід є поняттям юридичним. Що стосується поняття патентоздатного винаходу – у кожній країні воно має певні відмінності і саме держава вирішує, які саме об'єкти є патентоздатними, виходячи з економічних інтересів суспільства. Це ж саме стосується і природно-технічної сутності інших результатів інтелектуальної діяльності, зокрема наукових відкриттів, раціоналізаторських пропозицій і бізнес-методів. Чинним національним законодавством у досліджуваній сфері не створюються нові об'єкти, а надається правове регулювання вже існуючим. Саме тому розв'язання проблеми удосконалення правового режиму через виявлення охороноздатних частин окремих результатів інтелектуальної діяльності, природно-технічна сутність яких залишається незмінною, є доцільним і необхідним напрямом охорони інтелектуальної власності в умовах інноваційних відносин.

Розділ 3 «Цивільно-правова характеристика результатів інтелектуальної діяльності в контексті їх охорони» складається з трьох підрозділів і присвячений правовій характеристиці таких результатів інтелектуальної діяльності як наукове відкриття, раціоналізаторська пропозиція і бізнес-метод.

У підрозділі 3.1 «Раціоналізаторська пропозиція як особливий результат інтелектуальної діяльності» визначено правову сутність, ознаки раціоналізаторської пропозиції, як об'єкта інтелектуальної власності. Аналіз цивільного законодавства свідчить, що раціоналізаторська пропозиція є новою, якщо згідно з наявними на даному підприємстві джерелами інформації ця або тотожня поданій пропозиція не була відома в мірі, достатній для її практичного використання. При цьому на відміну від винаходу або корисної моделі, для раціоналізаторської пропозиції не вимагається встановлення світової новизни. Для раціоналізаторської пропозиції достатньо локальної новизни, що встановлюється у межах того підприємства, якому вона подається. Раціоналізаторська пропозиція є корисною для підприємства, якому вона подана, якщо її використання дає змогу підвищити економічну ефективність або одержати інший позитивний ефект цим підприємством. Позитивний економічний ефект може проявлятися у покращенні показників продуктивності праці, економії ресурсів, які використовуються, підвищується якість відповідних виробів, тощо. Раціоналізаторські пропозиції завдяки своїй доступності та масовим використанням здатні давати навіть більший економічний ефект, ніж винаходи. Відзначено, що у визначення раціоналізаторської пропозиції включено також й організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності. Така позиція розширює сферу правової охорони раціоналізаторської пропозиції, розширюючи її межі у порівнянні, наприклад з винаходом, або корисною моделлю. Визначено, що це надає додаткові можливості щодо обрання способу охорони раціоналізаторської пропозиції на сучасному етапі інноваційного розвитку нашої держави, та сприяє

підвищенню конкурентоздатності вітчизняних товарів та послуг на внутрішньому ринку.

У підрозділі 3.2 «Правова природа наукового відкриття: особливості його охороноздатних ознак» виявлено правову сутність наукового відкриття з позицій наявності у ньому охороноздатних рішень, його правові риси і об'єкти. Теоретико-правове обґрунтування наукового відкриття виходить за межі конкретної галузі наукового знання і дає автору-вченому загальні орієнтири для пізнавально-наукових досліджень, воно є необхідною передумовою для входження наукового пізнання у нові сфери досліджень. Вихідні теоретико-правові ідеї визначають обґрунтованість нових гіпотез і концепцій, які формулюються в якості наукових положень, заявлених як наукове відкриття. Наукове відкриття є стрибком у розвитку наукового пізнання. Значущі наукові відкриття завершують попередній поступовий розвиток наукової думки. Такі відкриття починають новий етап наукового розвитку в якості його вихідного пункту. Робиться висновок, що наукове відкриття – це результат інтелектуальної діяльності, який має складну правову природу, оскільки наукове відкриття включає в себе теоретичні, експериментальні і практичні дані, які обґрунтовують і підтверджують сутність наукового положення, яке заявляється. Відкриття має бути теоретично і експериментально обґрунтованим. Відсутність будь-якої складової щодо наукового відкриття робить його сутність недостатньо обґрунтованою. Окрім теоретичних і експериментальних даних наукове відкриття містить також і прикладну частину. Саме ця частина містить матеріали, які доцільно виявляти і охороняти. Такі відкриття дозволяють у найкоротші строки реалізувати нові технічні і технологічні рішення. Оскільки саме ця група відкриттів складає технічний і технологічний потенціал, саме він і представляє практичну цінність і значущість для їх авторів, які зможуть розпорядитися майновими правами інтелектуальної власності на такі об'єкти, отримавши охоронний документ на них у державній Установі.

У підрозділі 3.3 «Цивільно-правова характеристика бізнес-методу як результату інтелектуальної діяльності» розглянуто бізнес-метод як об'єкт, який потребує відповідної правової охорони. Про успішну практику охорони і визнання бізнес-методів свідчить зарубіжна практика їх реєстрації. Так, рішенням Федерального суду Сполучених Штатів Америки у справі банків State Street Bank Trust Co., и Signature Financial Group, Inc., було підтверджено патентоздатність двох об'єктів – програмного забезпечення і бізнес-методу, який стосувався системи обробки даних, які вводилися в дію комп'ютером, для надання допомоги в управлінні інвестиційним фондом. Патентним Відомством США були видані патенти, які відносилися до способів математичного аналізу електрокардіографічних сигналів, до обробки сейсмічних сигналів, до навігаційних систем; до комп'ютерних систем обробки і контролю банківських рахунків тощо. З проведеного аналізу цього об'єкта визначено наступні ознаки бізнес-методу: 1) бізнес-метод відноситься до результатів інтелектуальної, творчої діяльності, має творчий характер; 2) бізнес-методу притаманний технічний і комерційний результат, наявність якого свідчить про втілення

технічних і технологічних ідей, що впроваджуються автором у бізнес-метод, робить його цінним і економічно привабливим для бізнесу і ринку послуг; 3) корисність, яка може проявлятися у підвищенні економічної ефективності юридичної особи або одержанні іншого позитивного ефекту; 4) новизна, якою передбачається, що запропонований бізнес-метод має бути новим рішенням у сфері технологій, бізнесу і ринку. Враховуючи наведене, запропоновано визначення поняття «бізнес-методу», під яким розуміється спосіб організації управління матеріальними і нематеріальними об'єктами, який має технічний і комерційний результат, є корисним, новим і спрямований на задоволення потреб суспільства. Підкреслено, що обрана країною інноваційна модель розвитку потребує сьогодні вжиття необхідних заходів, спрямованих на стимулювання і охорону об'єктів інтелектуальної власності, розробку такої удосконаленої законодавчої бази у цій сфері, яка б дозволила не тільки зберегти існуючий науковий потенціал, але також належним чином забезпечити охорону прав творців таких об'єктів. Визначення і впровадження напрямів перспективної подальшої охорони інтелектуальної власності, розробки удосконаленої правової бази щодо інтелектуальних інвестицій, серед яких є і бізнес-методи, є необхідним кроком у механізмі удосконалення їх правової охорони.

Розділ 4 «Суб'єкти права інтелектуальної власності» складається з чотирьох підрозділів і трьох пунктів і присвячено висвітленню питання кола суб'єктів, які беруть участь у виникненні, формуванні, організації і визнанні відповідних об'єктів інтелектуальної власності.

У підрозділі 4.1 «Суб'єкти права інтелектуальної власності на винахід і корисну модель» визначено, що регламентація чинним національним законодавством у сфері інтелектуальної власності кола суб'єктів права інтелектуальної власності стосовно винаходів і корисних моделей зумовлена визначеною законодавчою базою щодо цих суб'єктів. Суб'єктом права інтелектуальної власності вважається особа, творчою працею якої створюється відповідний об'єкт інтелектуальної власності, визначено коло суб'єктів права інтелектуальної власності на винахід і корисну модель. Це автори винаходу, корисної моделі – фізичні особи, внаслідок творчої праці якої вони створені. У роботі аналізується правовий статус авторів та співавторів винаходів, корисних моделей. Розкриваються особливості щодо статусу спадкоємців як суб'єктів права інтелектуальної власності на відповідні об'єкти у разі смерті автора або патентовласника, за законом або за заповітом. Також досліджується статус правонаступника як суб'єкта права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель. Підкреслюється, що правове регулювання відносин щодо створення інноваційних, інтелектуальних інвестицій у вигляді винаходів і корисних моделей іноземними громадянами свідчить про користування рівними з громадянами України правами, передбаченими чинним законодавством, відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Відзначено, що важливе значення для потреб розвитку цивільного обороту має імплементація в Україні належних інструментів і засобів здійснення представницької діяльності, отже, серед суб'єктів права

інтелектуальної власності окремо виділено патентного повіреного як особу, що бере на себе права і обов'язки осіб, які створили відповідний об'єкт інтелектуальної власності, та надає правову допомогу в належному оформленні заявок на зазначені об'єкти.

У підрозділі 4.2 «Цивільно-правова характеристика окремих суб'єктів права на наукове відкриття» наголошено, що в умовах інтеграції України в Європейський дослідницький простір одним із ключових питань залишається збереження наукового й інноваційного потенціалу, який знайшов своє відображення в одному з результатів інтелектуальної діяльності – науковому відкритті. Встановлено, що найбільш вагомі результати наукових досліджень, які втілюються у наукові відкриття, розглядаються і затверджуються вченими радами наукових установ. У випадку визнання таких матеріалів в якості наукового відкриття, поряд із відомими суб'єктами права, якими є автор (співавтор) наукового відкриття, додатково пропонується розглядати такого суб'єкта права, як юридична особа у вигляді науково-дослідної установи, де створено відповідне наукове відкриття. У разі виявлення у прикладній частині наукового відкриття незахищених охороноздатних рішень, вченою радою відповідної науково-дослідної установи має виноситися рішення про подальше оформлення їх відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».

У підрозділі 4.3 «Суб'єкти права на раціоналізаторську пропозицію і на бізнес-метод» розглянуто коло суб'єктів права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію. Проведений аналіз свідчить, що раціоналізаторська пропозиція є інтелектуальною інвестицією, яка може забезпечити всі ключові етапи інноваційного процесу. У дисертації проводиться аналіз цивільного законодавства України у частині визначення особливостей суб'єктного складу правовідносин щодо охорони раціоналізаторської пропозиції, визначаються особливості співавторства. Доводиться, що основним особистим немайновим правом на раціоналізаторську пропозицію є право авторства, яке є ключовим для цього результату інтелектуальної діяльності. Право авторства на раціоналізаторську пропозицію, як результат інтелектуальної діяльності, визнається за фізичними особами, творчою працею яких вона створена, при цьому, якщо таких осіб більше – таке право належить їм спільно як співавторам. З'ясовано, що, суб'єктами права на раціоналізаторську пропозицію можуть виступати також інші особи – спеціалісти у різних галузях, тощо. Розкривається зміст права автора раціоналізаторської пропозиції на добросовісне заохочення від юридичної особи, якій ця пропозиція подана. Встановлюється кореляція з правами та обов'язками такої юридичної особи.

Визнається, що для українського законодавства у сфері інтелектуальної власності бізнес-методи є достатньо новим результатом творчої діяльності, на відміну від зарубіжного досвіду, який свідчить про усталену і довготривалу практику реєстрації і визнання бізнес-методів на законодавчому рівні. Відповідно, і коло суб'єктів права на бізнес-метод має правові особливості. Запропоновано вважати суб'єктом права на бізнес-метод фізичну особу, творчою працею якої він встановлений. При цьому статус цієї фізичної особи може визначатися родом її

професійної діяльності – наприклад, особа-підприємець, яка постійно знаходиться у відносинах, пов'язаних з ринком і прагне задовольнити потреби у підвищенні конкурентоздатності власної компанії за рахунок створення нового методу ведення бізнесу. Визначено, що суб'єктами права на бізнес-метод також можуть виступати особи, які працюють в установах і зацікавлені у підвищенні ефективності творчої праці – менеджери, керуючі партнери, директора відповідних відділів і служб, інші співробітники бізнес-типу. Суб'єктом права на бізнес-метод можуть виступати юридичні особи, діяльність яких тісно пов'язана з пошуком нових бізнес-рішень. Відзначено, що правонаступники також можуть виступати суб'єктами права на бізнес-методи, коли права й обов'язки фізичних та юридичних осіб можуть передаватися за договором або законом. Зазначений перелік суб'єктів права на бізнес-метод не є вичерпним і потребує подальших досліджень, але на сучасному етапі, пов'язаному з їх охороною, може мати такий вигляд.

У підрозділі 4.4 «Визначення суб'єктивних прав, які виникають у суб'єктів при удосконаленні правової охорони об'єктів інтелектуальної власності», який складається з трьох пунктів, зроблений аналіз основних немайнових і майнових прав інтелектуальної власності, які виникають у творців відповідних об'єктів.

У пункті 4.4.1 «Суб'єктивні права, які виникають у авторів винаходів і корисних моделей» проаналізовано комплекс немайнових і майнових прав, які виникають у авторів винаходів і корисних моделей. Проаналізовано такі основні немайнові права інтелектуальної власності на зазначені об'єкти як право авторства, право на присвоєння винаходу спеціальної назви або свого власного імені, про що має бути зазначено у заявці. Всебічному аналізу піддано майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, серед яких розглядаються право на використання винаходу, корисної моделі; виключне право дозволяти їх використання (видавати ліцензії); виключне право перешкоджати неправомірному використанню винаходу, корисної моделі, в тому числі забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Доводиться, що сучасні інноваційні умови розвитку чинного законодавства щодо цивільно-правової охорони об'єктів промислової власності свідчать про сталий механізм охорони прав їх суб'єктів.

У пункті 4.4.2 «Суб'єктивні права інтелектуальної власності на наукове відкриття, в якому виділені охороноздатні ознаки» відзначено, що крім визнаних немайнових прав на наукове відкриття, таких як право авторства, право на визнання автором наукового відкриття, право перешкоджати будь-якому посяганню на наукове відкриття, здатне завдати шкоди честі чи репутації автору наукового відкриття; право на присвоєння науковому відкриттю імені автора (співавторів); право вимагати зазначення свого імені у зв'язку з використанням наукового відкриття, якщо це практично можливо, у автора відкриття виникають права, пов'язані з його прикладною частиною, яка містить охороноздатні рішення. Визначено, що автор наукового відкриття має право на оформлення матеріалів заявки на охороноздатні рішення, які виникають із прикладної частини наукового відкриття; право на внесення змін і уточнень до матеріалів заявки; право на

пріоритет матеріалів заявки. Подальше оформлення матеріалів заявки буде відбуватися відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», у зв'язку з чим у автора відкриття виникає низка вищезазначених особистих немайнових і майнових прав, пов'язаних з отриманням охоронного документу на винахід (корисну модель).

У пункті 4.4.3 «Суб'єктивні права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію і на бізнес-метод» визначені права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію. Отже, основним особистим немайновим правом, яке виникає на раціоналізаторську пропозицію, є право авторства. З правом авторства тісно пов'язане право на авторське ім'я і право автора на будь-яку протидію його зміні, перекручуванню або спотворенню, здатного завдати шкоди честі або репутації авторові. Автор раціоналізаторської пропозиції має право на встановлення першості раціоналізаторської пропозиції, на відміну від пріоритету винаходу або корисної моделі. Автор раціоналізаторської пропозиції має право на отримання добросовісного заохочення від юридичної особи, якій ця пропозиція подана.

Встановлено, що при визначенні суб'єктивних прав, які виникають у автора бізнес-методу, доцільно звернутися до зарубіжного досвіду реєстрації бізнес-методів, який нагромаджує статистичні дані у цій сфері. Відповідно, особою, яка створила бізнес-метод є фізична особа, творчою працею якої він був створений. Якщо авторів декілька, виникає співавторство, яке регулюється відповідною угодою між співавторами бізнес-методу. Особисті немайнові права, по аналогії, зберігаються за автором, який створив бізнес-метод. Вони мають безстроковий характер і діють необмежено. Підкреслено, що автори бізнес-методів мають право на відповідне оформлення заявки на бізнес-метод, в якому виділяється його охороноздатна частина, яка заявляється як спосіб. Автор бізнес-методу має право на пріоритет відповідної заявки, на його використання на власний розсуд. Після отримання охоронного документу у державній Установі автор може користуватися відповідними майновими правами інтелектуальної власності згідно з чинним законодавством.

Розділ 5 «Цивільно-правові засади удосконалення правової охорони окремих результатів інтелектуальної діяльності як складова інтеграції України в Європейський дослідницький простір» складається із трьох підрозділів і одного пункту і присвячений визначенню шляхів удосконалення правової охорони окремих результатів інтелектуальної діяльності, формуванню рекомендацій щодо подальшого розвитку цього питання в Україні.

У підрозділі 5.1 «Проблеми удосконалення законодавства з охорони інтелектуальної власності в рамках інтеграції України у Європейський дослідницький простір» визначено, що інтелектуальна власність є одною з найважливіших складових інноваційного розвитку нашої держави. І для збереження інноваційного, наукового потенціалу України необхідно використати всі можливості Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, рамкової програми «Горизонт 2020» і входження національного наукового та інноваційного простору в Європейський дослідницький простір (ERA). Визначено, що за даними

інноваційного табло (Innovation Union Scoreboard – IUS), що представляє систему показників науково-технічної та інноваційної діяльності і на основі якого розраховується зведений індекс інновацій (SII-Summary Innovation Index) для кожної європейської країни, Україна має статус "інноватор, що формується" зі значенням зведеного індексу 0,206 випереджаючи, наприклад, Болгарію (з індексом 0,175). Аналіз ст. 14 Закону України «Про інноваційну діяльність» свідчить, що до об'єктів інноваційної діяльності відносяться не тільки інноваційні програми і проекти, але також нові знання і інтелектуальні продукти, що мають ключове значення для інтелектуальної власності. Необхідність удосконалення правової охорони наукового відкриття як результату інтелектуальної діяльності з позиції інновацій зумовлена особливістю наукового відкриття створювати інноваційний продукт. Робиться висновок про те, що слугуючи одною з вимог створення інноваційного продукту, по суті, беручи участь у його формуванні, наукове відкриття є результатом інтелектуальної діяльності, який поступово перетворюється на об'єкт інноваційних відносин.

Проаналізоване питання розвитку правової охорони інтелектуальної власності, в якому умовно можна виділити чотири етапи. На кожному з цих етапів коригувалася законодавча база у сфері інтелектуальної власності щодо її удосконалення і приведення у відповідність до міжнародних стандартів. Перший етап в Україні щодо становлення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності пов'язаний з прийняттям Верховною Радою України Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990 року, положення якої знайшли своє підтвердження у Законі України «Про економічну самостійність Української РСР» від 03.08.1990 року, і у Акті проголошення незалежності України від 24.08.1991 року. Завдяки цьому були закладені підвалини національної правової системи й, у подальшому, – національного законодавства про інтелектуальну власність. Другий етап пов'язаний з прийняттям у 2003 році Цивільного кодексу України, системного акту законодавства у сфері інтелектуальної власності. У цьому кодифікованому акті, у книзі четвертій, були об'єднані норми, які відносяться до результатів творчої діяльності людини. Наступний етап характеризується гармонізацією чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності з міжнародними стандартами і тісно корелюється з етапом виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань, серед яких (згідно з Планом дій Україна-ЄС, ухваленим Кабінетом Міністрів України від 12 лютого 2005 року) було зобов'язання протягом трьох років забезпечити рівень захисту об'єктів інтелектуальної власності подібний тому, який існує у Європейському Союзі. На сучасному етапі, у рамках здійснення інтеграційних процесів і набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, пропонується удосконалення правової охорони інтелектуальної власності, яке включає в себе необхідність удосконалення правового режиму результатів інтелектуальної діяльності за допомогою цивільно-правового інструментарію на підставі теоретичних розробок, що пропонуються цивілістичною наукою.

У підрозділі 5.2 «Механізм удосконалення законодавства окремих результатів інтелектуальної діяльності в рамках інтеграційних процесів» визначено, що одним з пріоритетних напрямів Угоди про асоціацію є наближення законодавства України до норм і стандартів ЄС, що зумовлює переоцінку досвіду і знань, пов'язаних з комерціалізацією інновацій на світовому рівні, що вимагає застосування нових підходів до врегулювання їх на законодавчому рівні. Враховуючи це, запропоновано новий підхід до удосконалення правової охорони на прикладі наукового відкриття, раціоналізаторської пропозиції і бізнес-методу. Зокрема, запропоновано виявляти із прикладної частини наукового відкриття його охороноздатні ознаки, які підлягають патентуванню. Саме такі відкриття дозволяють у найкоротші строки реалізувати нові технологічні (технічні) рішення, які реалізуються через винаходи. У роботі запропоновано відповідну процедуру охорони наукового відкриття – від оформлення рішення на рівні науково-дослідної установи щодо подання заявки до її подання до державної Установи та прийняття відповідного рішення про отримання охоронного документу; з наданням характеристики охороноздатної частини наукового відкриття, що пропонується для отримання відповідного охоронного документу.

Запропоновано механізм удосконалення правової охорони раціоналізаторської пропозиції, який передбачає подачу заяви на неї керівнику підприємства з викладенням сутності нового технічного рішення у довільній формі. Матеріали заявки передаються до патентно-ліцензійної служби підприємства, яка розглядає їх і встановлює їх відповідність ознакам охороноздатності. Підкреслено, що такими ознаками виступають «технічне рішення», «новизна», «корисність», визначається доцільність і можливість використання раціоналізаторської пропозиції. Якщо заявка відповідає заявленим ознакам охороноздатності, вона оформлюється належним чином для отримання охоронного документу у державній Установі. Якщо матеріали заявки в повній мірі не відповідають встановленим вимогам, вона розглядається патентно-ліцензійною службою підприємства як раціоналізаторська пропозиція. Керівництвом підприємства приймається рішення про заохочення автора раціоналізаторської пропозиції.

Стосовно правового режиму бізнес-методу запропоновано виявляти з матеріалів заявки його охороноздатну частину, яка заявляється як «спосіб». Якщо заявка відповідає заявленим ознакам охороноздатності, вона оформлюється належним чином для отримання охоронного документа у державній Установі.

У пункті 5.2.1 «Захист суб'єктивних прав інтелектуальної власності щодо наукових відкриттів, раціоналізаторських пропозицій і бізнес-методів» визначено, що європейський вектор розвитку інтелектуальної власності в Україні свідчить про подальшу необхідність імплементації норм чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності із законодавством Європейського союзу, зокрема у частині закріплення норм щодо захисту прав інтелектуальної власності. Оскільки 1 вересня 2017 р. набула чинності Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, особливо важливим є подальше вивчення і накопичення європейського досвіду охорони і захисту об'єктів інтелектуальної власності у цій

сфері. У зв'язку з цим, окремий акцент зроблений на аспекті цивільно-правової відповідальності, яка настає за порушення прав авторів наукових відкриттів, раціоналізаторських пропозицій і бізнес-методів.

У підрозділі 5.3 «Удосконалення методичного забезпечення щодо правової охорони окремих результатів інтелектуальної діяльності» обґрунтовується доцільність розроблення Методичних рекомендацій з порядку складання, подачі і розгляду заявок на наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції і бізнес-методи, якими будуть регулюватися основні питання, пов'язані з виявленням охороноздатної частини цих об'єктів, та запропоновано їх орієнтовний зміст. Методичні рекомендації складаються з семи розділів, які присвячені врегулюванню порядку набуття, оформлення і подачі матеріалів заявок на зазначені об'єкти; у них визначені поняття, ознаки, право авторства щодо цих об'єктів, повноваження державної Установи у сфері охорони прав трьох зазначених об'єктів; визначені права іноземних осіб. Рекомендаціями висвітлено порядок визначення охороноздатної частини у заявках на наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції і бізнес-методи, з можливістю подальшого оформлення матеріалів заявок у державній Установі.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні запропоновано розв'язання на основі підходів, вироблених цивілістичною наукою, проблем удосконалення правової охорони результатів інтелектуальної діяльності з метою їх комерціалізації та залучення до інноваційного процесу, з урахуванням інтеграції України в Європейський дослідницький простір, а також розроблено теоретичні висновки і пропозиції, спрямовані на удосконалення національного законодавства у досліджуваній сфері. В результаті проведеного дисертаційного дослідження сформульовані основні науково-теоретичні і науково-практичні висновки, зокрема:

1. Динамічний шлях розвитку інтелектуальної власності потребує удосконалення правової охорони існуючих об'єктів інтелектуальної власності і правового регулювання нових для українського законодавства результатів інтелектуальної діяльності. Такий шлях вимагає правового осмислення і обґрунтування відповідних дій, пов'язаних з удосконаленням правової охорони інтелектуальної власності. Обраний шлях вимагає також і таких дій, які б належним чином дозволили сформувати і створити необхідну правову базу для подальшого розвитку і удосконалення вже існуючих суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності.

2. Розвиток цивілістичної науки на сучасному етапі слід пов'язувати з поступовим відходом від суто нормативістських підходів, на користь розв'язання проблем міжгалузевого та міждисциплінарного характеру. І сфера інтелектуальної власності у цьому сенсі має сприйматися як вдалий об'єкт для застосування сучасного цивільно-правового інструментарію, оскільки підходи у частині правового регулювання результатів інтелектуальної, творчої діяльності

потребують переосмислення досвіду й знань, що зумовлено інноваційним шляхом розвитку України та розвитком суспільних відносин в цілому.

3. Визначено, що стан правової охорони інтелектуальної власності має відповідати таким базовим правовим цінностям (межам) як законність, справедливість і правопорядок, які характеризують еволюцію інтелектуальної власності на кожному етапі її розвитку. Особливо актуальним це питання стало у межах інтеграційних процесів, які відбуваються в Україні, та пов'язано з епохою постмодерну, яка є одночасно і передумовою, і сприятливим середовищем для удосконалення правової охорони окремих результатів інтелектуальної діяльності, поява яких зумовлена динамічним розвитком інформаційних технологій.

4. Інноваційний розвиток України у сфері науково-дослідної діяльності пов'язаний з інтеграцією її в Європейський дослідницький простір (ERA), чому сприяє активна співпраця з Європейським Союзом. 1 вересня 2017 року набула чинності Угода про асоціацію між Україною та ЄС, що обумовило, серед інших, інтеграцію України до європейського економічного простору, посилення її інноваційної спрямованості, стрімкого інноваційного розвитку, підвищення рівня її конкурентоздатності.

5. Розвиток інтелектуальної власності в Україні за часи її незалежності і законодавства у цій сфері умовно можна поділити на чотири основних етапи. На кожному з цих етапів коригувалася законодавча база у сфері інтелектуальної власності щодо її удосконалення і приведення у відповідність до міжнародних стандартів.

6. На сучасному етапі, обумовленому євроінтеграційним вектором розвитку та входженням України в Європейський дослідницький простір, пропонується удосконалення правового режиму окремих результатів інтелектуальної діяльності, які отримуються у науковій та технологічній сферах та прямо впливають на інноваційний розвиток держави. Доцільність впровадження такого удосконалення правової охорони показано на прикладі таких об'єктів як наукові відкриття, бізнес-методи і раціоналізаторські пропозиції.

7. Зарубіжний досвід у вигляді даних інноваційного табло, що представляє систему показників науково-технічної та інноваційної діяльності і на основі якого розраховується зведений індекс інновацій для кожної європейської країни, свідчить про те, що Україна має статус "інноватор, що формується". Загалом же значення зведеного індексу інновацій для України є вдвічі меншим за середнє по країнах Європейського Союзу. При цьому економічні переваги у найбільш високорозвинених країнах світу формуються саме за рахунок ефективної і дієвої правової охорони інтелектуальної власності. Проведений аналіз щодо країн походження Нобелівських лауреатів свідчить про зростання їх кількості саме в таких країнах, як це має місце у Китаї і Японії, де результати фундаментальних досліджень мають високий рівень правової охорони. Робиться висновок, що нагальним питанням у сфері інтелектуальної власності залишається удосконалення правової охорони

об'єктів інтелектуальної власності та комерціалізація результатів інтелектуальної діяльності як невід'ємна складова інноваційного розвитку.

8. Як відомо, найбільш розповсюдженою формою правового регулювання результатів інтелектуальної, творчої діяльності є механізм їх державного визнання через видачу охоронних документів (патентів). На сучасному етапі, зумовленому розвитком інноваційних відносин, постійно вишуковуються нові способи і методи удосконалення механізму патентування, в тому числі й щодо результатів інтелектуальної діяльності, поява яких сьогодні зумовлена динамічним розвитком інформаційних технологій. Саме через ці фактори доцільно удосконалювати механізм правового регулювання результатів інтелектуальної діяльності.

9. Статистичні дані свідчать, що найбільша кількість заявок на винаходи (корисні моделі) відзначена у 2001 році. У подальші, майже 15 років, відзначений помірний спад кількості поданих заявок на зазначені об'єкти у сфері інтелектуальної власності. Це зумовлює нагальну необхідність у пошуку ефективних і дієвих підходів до удосконалення чинного законодавства у досліджуваній сфері, створення сприятливого правового режиму для суб'єктів наукових розробок та їх подальшому оформленні.

10. Аналіз ст. 14 Закону України «Про інноваційну діяльність» свідчить, що до об'єктів інноваційної діяльності відносяться не тільки інноваційні програми і проекти, але також нові знання і інтелектуальні продукти, що мають ключове значення для інтелектуальної власності. Необхідність удосконалення правової охорони наукового відкриття як результату інтелектуальної діяльності з позиції інновацій зумовлена особливістю і здатністю наукового відкриття створювати інноваційний продукт. Робиться висновок про те, що слугуючи одною з вимог створення інноваційного продукту, по суті, беручи участь у його формуванні, наукове відкриття є результатом інтелектуальної діяльності, який поступово перетворюється на об'єкт інноваційних відносин.

11. Матеріали заявки на наукове відкриття містять теоретичні, експериментальні і практичні дані (прикладну частину), які обґрунтовують сутність заявленого наукового положення. Визначено, що окремої уваги заслуговує прикладна частина наукового відкриття, оскільки саме у ній містяться матеріали, які підлягають патентуванню і роблять таке наукове відкриття охороноздатним. Саме такі відкриття дозволяють у найкоротші строки реалізувати нові технологічні рішення, які втілюються у винаходи, на які можна отримати охоронний документ у вигляді патенту, з його подальшою комерціалізацією.

12. Зарубіжний досвід правового регулювання бізнес-методів свідчить про успішну практику їх реєстрації. Враховуючи досвід зарубіжних країн, зокрема Сполучених Штатів Америки, Японії, запропоновано визначення бізнес-методу, під яким розуміється спосіб організації управління матеріальними і нематеріальними об'єктами, який має технічний і

комерційний результат, є корисним, новим і спрямований на задоволення потреб суспільства.

13. Стосовно правової охорони бізнес-методу доцільно виявляти з матеріалів заявки його охороноздатну частину, яка заявляється як «спосіб». Якщо заявка відповідає заявленим критеріям охороноздатності, вона оформлюється належним чином для отримання охоронного документу у державній Установі.

14. Виходячи з авторського визначення бізнес-методу, пропонується таке визначення його суб'єктного складу. За суб'єктивним складом його носіїв доцільно виділити: фізичних осіб, творчою працею яких він встановлений; юридичних осіб, діяльність яких тісно пов'язана з пошуком нових бізнес-рішень; правонаступників.

15. Механізм охорони раціоналізаторської пропозиції передбачає передачу матеріалів заявки до патентно-ліцензійної служби підприємства, яка розглядає їх і встановлює їх відповідність ознакам охороноздатності. Якщо заявка відповідає заявленим ознакам охороноздатності, вона оформлюється належним чином для отримання охоронного документу у державній Установі. Якщо матеріали заявки не відповідають встановленим вимогам, вона розглядається патентно-ліцензійною службою на рівні юридичної особи як раціоналізаторська пропозиція. Керівництвом підприємства приймається рішення про заохочення автора раціоналізаторської пропозиції.

16. Регламентація чинним законодавством кола суб'єктів права інтелектуальної власності стосовно винаходів і корисних моделей зумовлена визначеною законодавчою базою щодо цих суб'єктів. Щодо наукового відкриття, поряд з відомими суб'єктами права, якими є автор, співавтори наукового відкриття, спадкоємці автора, окремо встановлений такий суб'єкт права як юридична особа у вигляді науково-дослідної установи, де створено таке наукове відкриття. У разі виявлення у прикладній частині наукового відкриття незахищених охороноздатних рішень, вченою радою такої науково-дослідної установи має виноситися рішення про подальше оформлення їх відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», з можливістю отримання патенту на них.

17. Суб'єктивними правами інтелектуальної власності на наукове відкриття, в якому виявлено охороноздатну частину, окрім відомих, таких як право авторства, право на визнання автором наукового відкриття, тощо, є права, пов'язані з виявленням прикладної частини матеріалів заявки на наукове відкриття, яка містить охороноздатні рішення, які втілюються у винаходи. Автор наукового відкриття має право на оформлення матеріалів заявки на охороноздатні рішення, які виникають із прикладної частини наукового відкриття; на внесення змін і уточнень до матеріалів заявки; право на пріоритет матеріалів заявки. Оформлення матеріалів заявки на винаходи, виявлені з прикладної частини наукового відкриття, має

відбуватися відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», у зв'язку з чим у автора відкриття виникають особисті немайнові і майнові права, пов'язані з отриманням патенту на винахід (корисну модель).

18. Раціоналізаторська пропозиція є таким об'єктом інтелектуальних інвестицій, яка сьогодні, в умовах інтеграційних процесів, підлягає правовому регулюванню. У визначення раціоналізаторської пропозиції законодавчо включено також і організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності. Така правова позиція розширює сферу правового регулювання раціоналізаторської пропозиції і надає додаткові можливості щодо обрання способу охорони раціоналізаторської пропозиції на сучасному етапі.

19. В результаті проведеного дослідження запропоновано розробити Методичні рекомендації з порядку складання, подачі і розгляду заявок на наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції і бізнес-методи, та запропоновано їх орієнтовний зміст. Методичні рекомендації визначають порядок виявлення, оформлення і подачі матеріалів заявок на зазначені об'єкти. Метою їх розробки є охорона прав і законних інтересів осіб, які створюють відповідні результати інтелектуальної діяльності, з визначенням прав авторів кожного з зазначених об'єктів.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографії, навчальні посібники:

1. Булат Є. А. Концептуальні засади правової охорони інтелектуальної власності щодо наукових відкриттів, раціоналізаторських пропозицій і бізнес-методів : монографія. Київ-Дніпро : Пороги, 2017. 300 с.

2. Булат Є. А. Наукове відкриття – об'єкт цивільних правовідносин : монографія. Дніпропетровськ : Герда, 2013. 124 с.

3. Булат Є. А. Дирда В. І. Правові і філософські аспекти наукових відкриттів: монографія. Дніпропетровськ : Герда, 2015. 164 с.

4. Цивільне право України (Загальна частина): навч. посіб. / Т. М. Алфьорова, І. Е. Берестова, Є. А. Булат [та ін.]. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. 432 с.

Статті у фахових виданнях України:

5. Булат Є. А. Деякі аспекти правової охорони нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності // Право і суспільство. Науковий журнал. 2012. № 1. С. 117-119.

6. Булат Є. А. Деякі аспекти визнання наукових відкриттів, які створені у порядку виконання трудових обов'язків // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Збірник наукових праць. 2012. № 1 (58). С. 156-159.

7. Булат Є. А. Деякі аспекти щодо визначення особистих немайнових прав, які виникають у автора наукового відкриття // Вісник Донецького національного університету, сер. В: Економіка і право. 2012. Вип. 2. С. 140-141.

8. Булат Є. А. Інтелектуальна власність та інноваційні процеси розвитку // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Збірник наукових праць. 2012. № 3 (62). С. 150-154.
9. Булат Є. А. Правова охорона комп'ютерних програм на сучасному етапі // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Збірник наукових праць. 2014. № 2 (71). С. 61-64.
10. Булат Є. А. До питання правової охорони веб-сайту // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. 2015. Вип. 13. Т. 2. С. 16-17.
11. Доровських А. В., Є. А. Булат. До питання правової охорони комп'ютерних програм // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Збірник наукових праць. 2015. № 1 (75). С. 132-137.
12. Булат Є. А. Деякі аспекти правової охорони раціоналізаторської пропозиції в умовах розвитку інноваційних відносин // Право і суспільство. Науковий журнал. 2015. № 6-2. ч. 3. С. 46-50.
13. Булат Є. А. Суб'єкти прав на комп'ютерну програму // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 2. Т. 1. С. 112-113.
14. Булат Є. А. Правові аспекти подальшого розвитку інтелектуальної власності в Україні // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Збірник наукових праць. 2015. Вип. 17. Т. 2. С. 20-22.
15. Булат Є. А. Деякі аспекти правової охорони наукового відкриття в контексті патентування // Порівняльне аналітичне право. 2015. № 6. С. 75-77. URL: www.pap.in.ua/
16. Булат Є. А. Правові аспекти концептуального підходу до охорони деяких об'єктів інтелектуальної власності // Право і суспільство. Науковий журнал. 2015. № 5-2. ч. 3. С. 58-61.
17. Булат. Є. А. Наукове відкриття як об'єкт інноваційних відносин // Запорізький юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 2. С. 18-20. URL: www.sej.org.ua/
18. Булат Є. А. Філософсько-правові аспекти інтелектуальної власності // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 1. С. 99-101.
19. Булат Є. А. До питання охорони наукових відкриттів: філософсько-правовий аспект // Запорізький юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 4. С. 226-227. URL: www.sej.org.ua/
20. Булат Є. А. Правові цінності як основа розвитку юриспруденції: філософсько-правовий аспект // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Науковий збірник. 2016. Вип. 2. С. 51-53.
- Статті у наукових періодичних виданнях зарубіжних держав:*
21. Булат Є. Концептуальний підхід щодо охорони деяких об'єктів інтелектуальної власності // London Review of Education and Science. 2015. № 2 (18). Р. 462-469.
22. Булат Е. Компьютерные программы в контексте развития интеллектуальной собственности // Jurnalul juridicnational :Teorie si Practica. 2015. № 3/2 (13). Р. 45-47.

23. Булат Е. Компьютерная программа и научное открытие как объекты интеллектуальной собственности: общие и отличительные признаки // *Legea si Viata: Revistasiintifico-practica*. 2015. № 5/4 (281). P. 7-9.

24. Булат Е. Некоторые аспекты правовой охраны бизнес-методов // *Jurnalul juridicnational : Teorie si Practica*. 2015. № 5-2 (15). P. 38-40.

25. Булат Е. Совершенствование правовой охраны некоторых объектов интеллектуальной собственности // *Legea si Viata : Revistasiintifico-practica*. 2017. № 1/2 (301). P. 19-21.

Статті в інших фахових виданнях:

26. Булат Е. А., Дырда В. И. Некоторые проблемы взаимосвязи философии и науки в контексте научных открытий в механике разрушения // *Геотехнічна механіка. Міжвідомчий збірник наукових праць*. 2014. Вип. 116. С. 11-92.

27. Булат Е. А., Дырда В. И. Научные открытия в контексте современного мышления в развитии науки // *Геотехнічна механіка. Міжвідомчий збірник наукових праць*. 2009. Вип. 84. С. 3-10.

28. Булат-Корнейчук Е. А. Дырда В. И. Научные открытия в механике разрушения: философские проблемы и постмодерн // *Геотехнічна механіка. Міжвідомчий збірник наукових праць*. 2007. Вип. 70. С. 3-16.

29. Булат Е. А. Дырда В. И. Научные открытия в превратностях постмодерна // *Геотехническая механика. Міжвідомчий збірник наукових праць*. 2012. Вип. 106. С. 6-15.

30. Булат-Корнейчук Е. А. Дырда В. И. Интеллектуальная связь между философскими категориями пределов и критериями разрушения в контексте научных открытий // *Геотехническая механика. Міжвідомчий збірник наукових праць*. 2007. Вип. 71. С. 3-69.

Матеріали науково-практичних конференцій:

31. Булат, Е.А. (2011), «Некоторые аспекты правовой охраны научных открытий», *Охорона прав інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі: політика, законодавство, практика. Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні»*, Київ, 15-16 червня 2011, «Феникс», Київ, С. 132-135.

32. Булат, Є.А. (2012), «Наукове відкриття як об'єкт інтелектуальної власності на сучасному етапі», *Актуальні проблеми цивільного, житлового, та сімейного законодавства. Матеріали міжнародної, науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю з дня народження д.ю.н., професора В. П. Маслова, Харків, 16 березня 2012*, «Право», Харків, С. 126-128.

33. Булат, Є.А. (2012), «Наукове відкриття як один із чинників інноваційного розвитку України», *Розвиток права інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства. Шості цивілістичні читання, присвячені пам'яті проф. О.А. Підопригори, Київ, 22 березня 2012*, «Київський університет», Київ, 2013, С. 114-116.

34. Булат, Е.А. (2012), «О роли научных открытий в инновационном процессе развития Украины», *Защита прав интеллектуальной собственности*.

Материалы XV Международной научно-практической конференции, Алушта, 11-15 июня 2012, Алушта, С. 48-50.

35. Булат, Е.А. (2013), «О целесообразности введения правовой охраны научных открытий», *Защита прав интеллектуальной собственности. Материалы XVI Международной научно-практической конференции, Алушта, 22-26 мая 2013, Алушта, С. 84-86.*

36. Булат, Є.А. (2014), «Деякі аспекти правової охорони комп'ютерних програм в Україні» / Є. А. Булат, А. В. Доровських. *Проблеми цивільного права і процесу. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. О.А. Пушкіна, Харків, 7 червня 2014, «Харківський національний університет внутрішніх справ», Харків, С. 81-83.*

37. Булат, Є.А. (2015), «Окремі аспекти охорони комп'ютерних програм на сучасному етапі», *Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні. Матеріали VIII Міжнародного бізнес-форуму, Київ, 19 березня 2015, «Київський національний торговельно-економічний університет», Київ, С. 38-40.*

38. Булат, Є.А. (2016), «Деякі шляхи удосконалення правової охорони промислової власності», *Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу, Херсон, 3-4 червня 2016, «Гельветика», Херсон, С. 28-30.*

АНОТАЦІЯ

Проблеми удосконалення правової охорони результатів інтелектуальної діяльності в процесі інтеграції України в Європейський дослідницький простір. - На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03. – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. Київ, 2017.

У дисертаційному дослідженні запропоновано розв'язання проблем удосконалення правової охорони результатів інтелектуальної діяльності в процесі інтеграції України в Європейський дослідницький простір і визначення способів забезпечення правової охорони окремих результатів інтелектуальної діяльності, які отримуються у науковій та технологічній сферах, що впливають на інноваційний розвиток.

Проаналізовано, що Україна за рейтингуванням інноваційного розвитку країн Європи має статус "інноватор, що формується". При цьому значення зведеного індексу інновацій для України є вдвічі меншим за середнє по країнах Європейського Союзу. У зв'язку з цим підкреслено нагальну необхідність удосконалення правової охорони інтелектуальної власності, яка є складовою інноваційної системи в цілому. З метою удосконалення правової охорони наукових відкриттів пропонується виявляти з прикладної частини матеріалів заявки їх охороноздатну частину, яка містить охороноздатні рішення, які підлягають патентуванню. Запропоновано авторське визначення бізнес-методу, під яким розуміється спосіб організації управління матеріальними і

нематеріальними об'єктами, який має технічний і комерційний результат, є корисним, новим і спрямований на задоволення потреб суспільства. Запропоновано удосконалення механізму правової охорони раціоналізаторських пропозицій і бізнес-методів.

Ключові слова: бізнес-метод, Європейський дослідницький простір, інтелектуальна власність, інновація, наукове відкриття, раціоналізаторська пропозиція.

АННОТАЦИЯ

Булат Е. А. Проблемы усовершенствования правовой охраны результатов интеллектуальной деятельности в процессе интеграции Украины в Европейское исследовательское пространство. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины. Киев, 2017.

В диссертационном исследовании предложено решение проблем усовершенствования правовой охраны результатов интеллектуальной деятельности в процессе интеграции Украины в Европейское исследовательское пространство и определение способов обеспечения правовой охраны отдельных результатов интеллектуальной деятельности, которые получают в научной и технологической сферах и влияющих на инновационное развитие.

Проанализировано, что Украина по рейтингу инновационного развития стран Европы имеет статус «инноватора, который формируется». В целом же значение сводного индекса инноваций для Украины вдвое меньше среднего по странам Европейского Союза. В связи с этим подчеркнута надлежащая необходимость усовершенствования правовой охраны интеллектуальной собственности, которая является составляющей инновационной системы в целом. С целью усовершенствования правовой охраны научных открытий предлагается выявлять из прикладной части материалов заявки их охраноспособную часть, которая содержит охраноспособные решения, которые подлежат патентованию. Предложено авторское определение бизнес-метода, под которым понимается способ организации управления материальными и нематериальными объектами, который имеет технический и коммерческий результат, является полезным, новым и направлен на удовлетворение потребностей общества. Предложено усовершенствование механизма правовой охраны рационализаторских предложений и бизнес-методов.

Ключевые слова: бизнес-метод, Европейское исследовательское пространство, интеллектуальная собственность, инновация, научное открытие, рационализаторское предложение.

SUMMARY

Bulat E.A. Problems of improvement the legal protection of the results of intellectual activity in the process of Ukraine's integration into the European Research Area. - *On the right of manuscript.*

The thesis for the degree of Doctor of Law by specialty 12.00.03 - Civil law, Civil procedure, Family Law, International private law. – Taras Shevchenko National University of Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2017.

In this dissertation, the author proposes solution for problem of improvement of legal protection of intellectual activity results when Ukraine is in process of integration into European Research Area, and methods for providing legal protection of intellectual activity results in scientific and technological spheres, which impact on innovative development.

At the present stage, which is characterized by Eurointegration vector of development and entry of Ukraine into European Research Area, it is proposed to improve policy of legal protection of intellectual activity results in scientific and technological spheres, which directly impact on the innovative way of development of the country. The conducted analysis shows that Ukraine has a status of “emerging innovator” in the European Union rating for innovative development. Generally, total innovation index for Ukraine is twice lower than the average index of the other European countries. In this context, special attention should be focused on necessity to improve intellectual property legal protection, which is a component of the innovation system in the whole. There is no doubt that the key tendency of the legal protection in this sphere should be the ensured realization of lawful rights and interests of the people.

With the view of improvement of legal protection of scientific discoveries, it is proposed to reveal their protectable signs, which are subject to be patented, in practical part of the record. The author further proposes to define a method, which can organize proper material and non-material object management with certain technical and commercial results, and which is innovative and useful and satisfies needs of society, as a “business-method”. Improvement of mechanism for legal protection of rationalization proposals and business-methods also proposed.

It is grounded that development of civics as a science should trend towards solving interindustry and interdisciplinary problems with gradual departure from exclusively normative approaches. In this context, intellectual property should be considered as a good object for applying up-to-date civil-law instruments; at the same time, previously elaborated approaches to the legal regulation of results of intellectual and creative activities should be reviewed and added with new knowledge as it is required by innovative way of development of the country and social relations as a whole. Expediency of the legal protection improvement is shown on example of such objects as scientific discoveries, rationalization proposals and business methods.

Basing on historical and legal analysis, and with the help of the theory of limits, it has been proved that state of legal protection of intellectual property should be in harmony with such basic legal values as lawfulness, justice and

law-and-order, which are signs of evolution of intellectual property. It is also stated that decisions on improvement of legal protection of intellectual property should be reviewed with certain periodicity, at each stage of this sphere development. It is stated that scientific discovery is one of the requirements of the innovative product creation and formation, and, at the same time, is an intellectual activity result, which is gradually transformed into object of innovating relations. The author validates civil and legal approaches for subject's and object's composition of relations, which arise in connection with protection of intellectual activity results, and explains how such protection impacts on prospects of Ukraine to be implemented into the European research area.

One of the initial tasks of innovation development of Ukraine in the field of research activity is its integration into the European Research Area (ERA), which is facilitated by active cooperation with the European Union. The first of September, 2017, the Association Agreement between Ukraine and the European Union came into force, which resulted the integration of Ukraine into the European economic space, intensified its innovation orientation, rapid innovation development, and raised its competitiveness. One of the priority directions of the Association Agreement is the approximation of Ukraine's legislation to European Union norms and standards, which results in a reappraisal of the experience and knowledge connected with the commercialization of innovations at the world level, and requires the application of new approaches to their settlement at the legislative level.

Key words: business method, European research area, intellectual property, innovation, scientific discovery, rationalization proposal.